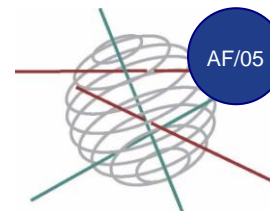

MUSICAL - Resultaten

Multifunctionaliteit en lokale identiteit als paradigmas voor een duurzame en competitieve landbouw

DUUR VAN HET PROJECT
15/12/2006 – 31/01/2011

BUDGET
791.649 €

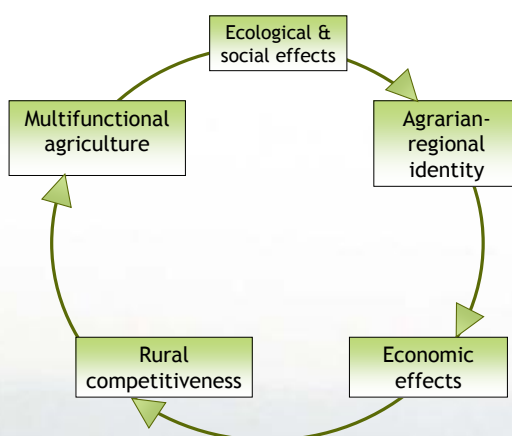
SLEUTELWOORDEN

Multifunctionaliteit, competitiviteit, territoriale identiteit, hoge kwaliteitproducten, duurzaamheid, lokaalpartnerschap

CONTEXT

Multifunctionaliteit is een term die aanduidt dat landbouw, naast de productie van voedsel en vezels, ook andere maatschappelijke diensten kan aanbieden, zoals het beheer van natuur, water en landschap. In de huidige wetenschappelijke literatuur zijn veel aanwijzingen te vinden dat multifunctionele landbouw bijdraagt aan de economische ontwikkeling van rurale en peri-urbane gebieden, bijvoorbeeld door haar invloed op de waarde van vastgoed (zie bvb. Cheshire and Sheppard, 1995; Garrod and Willis, 1992b; Irwin, 2002) of op de prijzen van toeristische accommodatie (zie bvb. Fleischer and Tchetchik, 2005a; Vanslebrouck, et al., 2005). Er zijn ook aanwijzingen dat als landbouw verdwijnt in een gebied, dit negatieve gevolgen kan hebben op het landschap en agro-ecologische systemen (MacDonald, et al., 2000), en dat de sociale aanvaardbaarheid van landbouw toeneemt naarmate die meer multifunctioneel is (Bennett, et al., 2004; Poe, 1999). Omwille van hun aantrekkingskracht op toeristen worden agrarische elementen in een streek vaak gebruikt in regional branding processen, die een nieuwe stroming vormen binnen plattelandsontwikkeling (Hegger, 2007). De term regional branding verwijst naar de valorisatie van een regio door er een merk aan toe te kennen.

Deze voorbeelden uit de literatuur geven aan dat multifunctionele landbouw een invloed heeft op de identiteit van een streek en dat deze agrarische streekidentiteit ook economische effecten kan hebben. Op die manier kan multifunctionele landbouw bijdragen aan de competitiviteit van rurale gebieden. In het MUSICAL project veronderstellen we dat multifunctionele landbouw ook voordeel kan halen uit regionale identiteit en de economische effecten die dit creëert in een regio. Dit is bijvoorbeeld het geval in de Italiaanse regio waar de Parmigiano-Reggiano kaas wordt geproduceerd, waarvan landbouwers succesvol de hele keten beheren (de Roest and Menghi, 2000). De basisredenering van het project wordt schematisch weergegeven in onderstaande figuur.

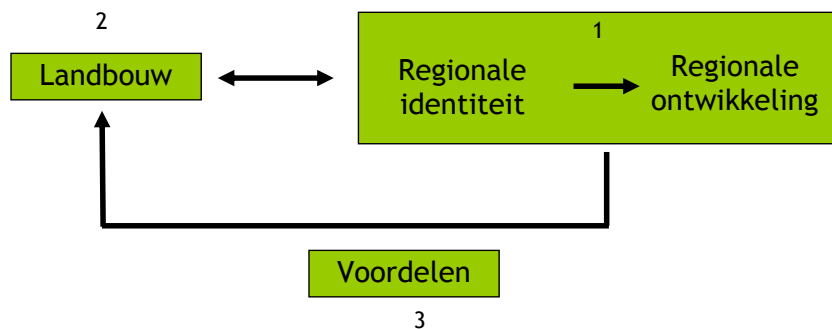

MUSICAL – Resultaten

Multifunctionaliteit en lokale identiteit als paradigmas voor een duurzame en competitieve landbouw

DOELSTELLINGEN

De voornaamste **doelstelling** van het MUSICAL project is inzicht te creëren in de bijdrage van multifunctionele landbouw aan regionale identiteit en de gevolgen hiervan op de competitiviteit en duurzaamheid van landelijke gebieden. In het project gaan we in tegen het beeld van de niet-competitieve multifunctionele landbouwer, en zien we de extra diensten die multifunctionele landbouw levert als een hefboom voor plattelandsontwikkeling via regionale identiteit. Onderstaande figuur geeft de drie onderdelen van het onderzoek weer. Een eerste deel beschrijft de relatie tussen regionale identiteit en regionale ontwikkeling, vooral in de context van rurale en peri-urbane gebieden. Het tweede deel van het onderzoek concentreert zich op de rol die de landbouwsector kan spelen in op streekidentiteit gebaseerde streekontwikkelingsprocessen. Tenslotte geeft het derde deel van het onderzoek weer wat de economische voordelen zijn van een op streekidentiteit gebaseerde streekontwikkeling, zowel voor de landbouwsector als voor andere sectoren in rurale en peri-urbane gebieden.

De methodologie van het project is voornamelijk gebaseerd op een **uitgebreide (vergelijkende)** case study en de 'grounded theory' benadering. Gegevens werden verzameld via interviews, vragenlijsten en focusgesprekken in zeven Belgische streken: Haspengouw in Limburg, Meetjesland in Oost-Vlaanderen, Westhoek en Leiestreek in West-Vlaanderen, Pajottenland in Vlaams-Brabant, en Parc Naturel des Deux Ourthes en de Gaume in Luxemburg. Twee buitenlandse best practice cases werden ook in de studie opgenomen: West Cork in Ierland en het Groene Woud in Nederland. Al deze streken zijn zeer verschillend op vlak van geografische en socio-economische karakteristieken, karakteristieken verbonden met de identiteit van de streek en met de streekontwikkelingsprocessen. Deze diversiteit in studiegebieden levert een heleboel verschillende perspectieven en dus een maximaal potentieel voor het onderzoek naar op streekidentiteit gebaseerde streekontwikkelingsprocessen en de rol die de landbouwsector hierin kan spelen.

CONCLUSIES

Zoals reeds aangegeven door eerder onderzoek wordt streekidentiteit in rurale gebieden sterk beïnvloed door de **landbouwsector**. De grootste bijdrage van landbouw aan streekidentiteit is via haar rol als beheerder van het landschap, al is deze invloed niet altijd positief, getuige de soms povere integratie van moderne bedrijfsgebouwen in het landschap. Via haar rol als landgebruiker en landschapsbeheerder heeft landbouw een invloed op regionale identiteit, de aantrekkelijkheid van een gebied en op die manier ook op de vastgoedprijzen en prijzen voor toeristische accommodatie. Onze resultaten geven echter aan dat dit effect sterk afhankelijk is van het type landbouw, waarbij de positieve effecten vooral verbonden zijn met de aanwezigheid van grasland. Er is ook een positieve relatie tussen de economische effecten van regionale identiteit en natuurbeheer door landbouwers. Meer intensieve landbouwpraktijken lijken eerder een negatieve invloed te hebben op toerisme en de vastgoedsector.

Hoewel landbouw een sterke invloed heeft op en bijdraagt tot de identiteit en het imago van rurale gebieden, is het niet de enige beïnvloedende factor. Rurale gebieden kunnen eigenlijk veel verschillende identiteiten hebben, en de agrarische identiteit bestaat vaak naast een culturele identiteit, een sociale, een historische en andere. Deze identiteiten (vaak gebaseerd op verhalen, beelden, gebruiken) beïnvloeden elkaar en zijn onderhevig aan verandering en evolutie. Vandaar dat we in dit project regionale identiteit benaderen vanuit een **constructivistisch standpunt**, als een subjectief, meervoudig, manipuleerbaar en een met macht beladen concept. Ten gevolge hiervan kunnen verschillende actoren in een regio verschillende voorkeuren hebben voor een bepaalde identiteit als startpunt voor streekontwikkeling. In vele regional branding processen wordt streekidentiteit gebruikt als een startpunt voor het creëren van een onderscheidend imago of reputatie, wat dan kan bijdragen tot het verhogen van het regionale concurrentievermogen. Als verschillende actoren echter verschillende identiteiten prefereren als startpunt voor deze processen, dan kan dit leiden tot competitie en machtsspelletjes in, maar ook tussen, regio's.

De focus van dit project ligt op streekontwikkeling gebaseerd op een agrarische streekidentiteit, maar we willen benadrukken dat dit **slechts één van de mogelijkheden is om streekontwikkelingsprocessen op te starten**. Elke regio moet zijn eigen ontwikkelingspad kiezen op basis van zijn eigen geografische, natuurlijke, culturele en agrarische karakteristieken. Hoog-intensieve landbouw kan bijvoorbeeld een perfect startpunt zijn voor de economische ontwikkeling van een streek, al zal deze niet gebaseerd zijn op toerisme of een branding strategie. Het is ook niet vanzelfsprekend dat regio's met aantrekkelijke natuurlijke, culturele en/of agrarische aspecten in staat zijn een sterke streekidentiteit op te bouwen. Er moet aan een aantal voorwaarden voldaan worden in de regio opdat dit mogelijk zou zijn.

MUSICAL – Resultaten

Multifunctionaliteit en lokale identiteit als paradigmas voor een duurzame en competitieve landbouw

Een eerste voorwaarde is verbonden met **samenwerking**, zowel tussen actoren als tussen verschillende beleidsniveaus. Een succesvol op streekidentiteit gebaseerd streekontwikkelingsproces start vanuit gedeelde ideeën binnen een sterk netwerk van actoren en solide partnerschappen. Veel regio's zijn reeds tot dit inzicht gekomen en betrekken verschillende beleidsniveaus en actoren in het proces. Samenwerking tussen verschillende beleidsniveaus is belangrijk in op streekidentiteit gebaseerde streekontwikkelingsprocessen, met de lagere niveaus die het proces trekken terwijl hogere niveaus faciliteren en steun verlenen. Een combinatie tussen de zogenaamde top-down en bottom-up benaderingen lijkt daarom ideaal. Samenwerking met andere regio's kan ook voordelen opleveren, zelfs als die regio's een stedelijk karakter hebben. Rurale gebieden hebben vaak de neiging hun rurale identiteit sterk te beschermen tegen stedelijke invloeden, terwijl de nabijheid van steden en urbane markten ook een sterkte kan zijn en voordelen kan opleveren voor het regional branding proces. Een tweede voorwaarde is coördinatie. Een op identiteit gebaseerde streekontwikkeling kan benaderd worden vanuit verschillende hoeken en actoren binnen een regio. Vandaar de nood aan een centrale persoon of organisatie die de verschillende initiatieven binnen de streek integreert en ervoor zorgt dat iedereen aan één touw trekt. Een soepele centrale **coördinatie** is echter een uitdaging aangezien verschillende actoren uiteenlopende visies kunnen hebben op de ontwikkeling van de streek, en ook omdat er vaak overlap is tussen deze organisatie en andere, meer sectorale organisaties, wat dan weer aanleiding kan geven tot machtsgechillen. Ten derde, zijn **communicatie en participatie** belangrijk. De betrokkenheid van de inwoners van de streek is cruciaal en het ontwikkelingsproces zou moeten gericht zijn op het verbeteren van de situatie en levenskwaliteit van alle inwoners, niet enkel van een kleine groep van specifieke economische actoren. Als niet iedereen binnen de regio enig voordeel kan halen uit het streekontwikkelingsproces, dan kan dit aanleiding geven tot ongewenste effecten zoals weerstand en protestreacties. Het is ook voordelig voor de promotie van de regio indien de inwoners de streekidentiteit erkennen, trots zijn op hun regio en de rol kunnen vervullen van ambassadeur van hun streek.

In het MUSICAL project werd één bepaalde actor centraal gesteld, namelijk de **landbouwer**. Net zoals bij de andere lokale actoren en inwoners, is het ook van belang de landbouwer te betrekken in het streekontwikkelingsproces. In de bestudeerde gebieden in het project was de meerderheid van de landbouwers op de hoogte van de ontwikkelingsprocessen in eigen streek. Een grote meerderheid voelde zich ook betrokken bij deze processen, vooral dan via hun rol in het beheer van het landschap. Hoewel landbouwers vaak zelf het initiatief nemen, kunnen ze ook (al dan niet financieel, of in groep) gestimuleerd worden door organisaties betrokken bij streekontwikkeling om de aantrekkelijkheid van het landschap te verbeteren. Dit gebeurt reeds in een aantal van de bestudeerde regio's. Redenen om landbouwers bij deze processen te betrekken kunnen gebaseerd zijn op opportunistische redenen (omdat ze reeds een groot deel van het landschap beheren), ideologische (landbouwers moeten betrokken worden als bewaarder van het landschap), praktisch (het is goedkoper deze rol over te laten aan de landbouwers) tot sociaal (als ondersteuning voor de lokale landbouwsector). Landbouwers zelf kunnen ook verschillende motivaties hebben om hierin te participeren. Ofwel beschouwen ze het als hun morele plicht, of halen ze er zelf plezier uit en trots, ofwel zien ze het als een aanvulling van hun landbouwkomen. Een andere reden die vaak werd vermeld is dat het een positieve bijdrage zou leveren aan het imago van de landbouw. De meest voorkomende reden waarom landbouwers niet betrokken zijn bij streekontwikkelingsprocessen is omdat ze niet op de hoogte zijn van de mogelijkheden. Er werden echter ook een aantal nadelen geformuleerd van deelname aan deze processen, zoals de vrees voor papierwerk, het verliezen van flexibiliteit, het beperkt worden in het beheer van het landbouwbedrijf, de vaagheid van de regelgeving, angst voor hun imago als landbouwer, praktische bezwaren zoals een gebrek aan tijd, materialen, kennis of omdat men twijfelt aan de financiële voordelen van betrokkenheid. Het stimuleren van landbouwers om betrokken te zijn bij streekontwikkelingsprocessen draait allemaal om het creëren van vertrouwen, bij voorkeur via persoonlijk contact met de boer. Landbouwers moeten weten wat ze kunnen verwachten en moeten hierin kunnen vertrouwen. Betrokkenheid moet ook financieel aantrekkelijk zijn, en het geven van informatie over de praktische aspecten is zeer belangrijk. Tenslotte kan het communiceren van deze rol van de landbouwer aan het grote publiek, en de appreciatie die hieruit volgt, de trots van de landbouwer vergroten wat een belangrijke factor kan zijn voor het genereren van meer betrokkenheid.

Er zijn echter ook een aantal redenen waarom streekontwikkelingsorganisaties landbouwers niet willen betrekken. Een belangrijke factor is hier het gebrek aan financiële middelen. In het algemeen is de financiering van op identiteit gebaseerde streekontwikkelingsprocessen vaak een zwak punt. De reden hiervoor is dat de beschikbare fondsen vaak gebaseerd zijn op projecten, en dus van een tijdelijke aard zijn. Dit vormt een belangrijke beperking voor het creëren van een lange termijn visie en het ontmoedigt een geïntegreerde streekontwikkeling. Het verkennen van mogelijkheden voor **alternatieve financiering** vormde een wezenlijk onderdeel van dit project. We gingen op zoek naar alternatieve manieren om het creëren van een aantrekkelijke streekidentiteit te financieren. De focus lag vooral op het financieren van de betrokkenheid van landbouwers, al kan het geld ook gebruikt worden voor andere actoren of doeleinden. Verschillende financieringsmechanismen werden bestudeerd en gedocumenteerd. Op basis van een aanvaardbaarheidsanalyse in twee van de bestudeerde regio's, bleek dat vrijwillige mechanismen het meest aanvaardbaar zijn voor de betrokken actoren. Vrijwillige mechanismen, zoals donaties via een streekrekening of landschapsveilingen, kunnen echter niet garanderen dat voldoende middelen worden verzameld om het ontwikkelingsproces op lange termijn te ondersteunen. De beste optie lijkt een combinatie van verschillende financieringsmechanismen in één regio: vrijwillige mechanismen, gecombineerd met taksen verbonden met het gebruik van het landschap en fondsconstructies. Vooral fondsconstructies lijken veelbelovend. Omdat deze alternatieve financieringsmechanismen echter zouden functioneren, moet aan een aantal voorwaarden voldaan worden, die deels overlappen met de voorwaarden voor een succesvolle regional branding.

MUSICAL - Resultaten

Multifunctionaliteit en lokale identiteit als paradigma's voor een duurzame en competitieve landbouw

Er is nood aan een sterk netwerk in de regio met inspirerende individuen of centrale organisaties die het initiatief nemen deze mechanismen op te zetten. Ten tweede is er nood aan een lange termijn visie op het landschap, die moet gedragen worden door de inwoners van de streek, die kunnen beschouwd worden als potentiële geldschieters. Directe betrokkenheid en gehechtheid aan de regio is daarom een belangrijke factor en kan vereisen dat de schaal waarop de alternatieve financieringsmechanismen ontwikkeld worden, verkleind wordt. Tenslotte is het belangrijk dat overheidsorganen betrokken zijn bij het ontwikkelen van deze mechanismen, zowel voor regulering, stimulering en structuralisering van deze nieuwe markt.

Een andere doelstelling van het MUSICAL project was om na te gaan of **landbouw voordeel kan halen uit de identiteit van een streek**, waaraan het zelf bijdraagt. Dit is mogelijk via alternatieve financiering, waarbij landbouwers vergoed worden door economische sectoren die voordeel halen uit de agrarische streekidentiteit. Een andere mogelijkheid voor landbouwers om te profiteren van streekidentiteit is echter via diversificatie, zoals hoesveoerisme of de verkoop van hoesveproducten. Het onderzoek toonde aan dat in regio's waar het streekontwikkelingsproces meer gevorderd is, en waar de inwoners meer gehecht zijn aan de regio, er meer landbouwers zijn met diversificatie en dat er ook meer inwoners zijn die hoesveproducten kopen. In lijn met vorig onderzoek, konden we echter niet aantonen dat diversificatie het inkomen van de landbouwer vergroot. Het zal eerder verliezen in agrarische productie gaan compenseren en ervoor zorgen dat het inkomen finaal gelijk blijft. Op die manier kan diversificatie echter landbouwers behoeden voor marginalisering en het verlaten van de landbouwsector. Het onderzoek geeft ook aan dat bedrijven met diversificatie visueel attractiever zijn, een grotere bijdrage leveren tot biodiversiteit, en meer bijdragen tot de sociale verwachtingen dan bedrijven zonder diversificatie. Diversificatie verhoogt dus de duurzaamheid van de sector, maar opdat landbouwers er een extra inkomen zouden kunnen uithalen, dient deze markt nog verder ontwikkeld te worden. Specifieke promotie van lokale hoesveproducten in streekontwikkelingsprocessen kan helpen om dit doel te bereiken.

BIJDRAGE VAN HET PROJECT AAN EEN BETER BEGRIP VAN DUURZAME ONTWIKKELING

De resultaten van het MUSICAL project tonen aan dat multifunctionele landbouw, door haar bijdrage aan regionale identiteit, kan bijdragen aan de competitiviteit van rurale en peri-urbane gebieden, hoewel hiervoor een aantal voorwaarden moeten vervuld zijn (voor meer info over deze voorwaarden verwijzen we naar het hoofdstuk 'Policy recommendations' of Beleidsaanbevelingen in het finale rapport van het project). Multifunctionele landbouw, ondanks haar meer duurzame karakter, heeft steeds de reputatie gehad niet-competitief te zijn. Door echter te focussen op haar bijdrage aan regionale identiteit, kan het een startpunt betekenen voor de creatie van nieuwe markten in een regio die voordelen kunnen opleveren voor verschillende economische sectoren, waaronder de landbouwsector. Op deze manier kunnen streekontwikkelingsprocessen gebaseerd op een streekidentiteit met agrarische elementen een dynamiek creëren in regio's waarin het landbouwlandschap zichzelf financiert en waarin de ontwikkelingsprocessen een hoger niveau bereiken.

CONTACT INFORMATIE

Coördinator

Guido Van Huylenbroeck
Universiteit Gent (UGent)
Department of Agricultural Economics
Coupure Links, 653
B-9000 Ghent
Tel:+32 (0)9 264 59 26
Fax:+32 (0)9 264 62 46
Guido.VanHuylenbroeck@Ugent.be

Partners

Georges Allaert
Universiteit Gent (UGent)
Centre for Mobility and Physical Planning
Krijgslaan 281 S8A3
B-9000 Ghent
Tel:+32 (0)9 264 47 17
Fax:+32 (0)9 264 49 86
georges.allaert@ugent.be/
hans.leinfelder@ugent.be

Etienne Van Hecke
Katholieke Universiteit Leuven (KULeuven)
Department of Geography
Centre for Social and Economic Geography
Celestijnenlaan 200E
B-3001 Heverlee
Tel:+32(0)16 32 24 41
Fax:+32(0)16 32 29 80
etienne.vanhecke@geo.kuleuven.ac.be

Ludwig Lauwers
Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO)
Eenheid Socio-Economie
Burg. Van Gansberghelaan 109
B-9820 Merelbeke
Tel: +32 (0)9 272 23 56
Fax: +32 (0)9 272 23 41
ludwig.lauwers@ewbl.vlaanderen.be/
frank.nevens@ewbl.vlaanderen.be

Michel Jourez
Fondation Rurale de Wallonie
Avenue Reine Astrid, 14,
B – 5000 Namur
Tel:+32 (0)81 23 75 00
Fax:+32 (0)81 23 75 05
cm.leroy@frw.be

SSD
WETENSCHAP VOOR EEN DUURZAME ONTWIKKELING

Federaal Wetenschapsbeleid

Louizalaan 231 • B-1050 Brussel

Tél. +32 (0)2 238 34 11 • Fax +32 (0)2 230 59 12 •

www.belspo.be/ssd

Contact : Marc Van Heuckelom

AGRO-VOEDING